

Beknopte inleiding op de geschiedenis van de westerse wijsbegeerte

I. Enkele belangrijke filosofische disciplines

1) Algemene metafysica

= **ontologie**

= **zijnsleer**

stelt de vraag:

- Wat is het zijn van de zijnden?
- Wat is het wezen / de essentie van de dingen?

Dit is, met andere woorden, de vraag naar **ZIN / WERELDBEELD**

2) Wetenschapsfilosofie

= **epistemologie**

= **kennisleer**

stelt de vraag:

- Wat is de essentie van wetenschap?
- Hoe is wetenschappelijke kennis te onderscheiden van niet-wetenschappelijke kennis?

Dit is, met andere woorden, de vraag naar **WAARHEID / WAARHEDEN**

3) Moraalfilosofie

= **ethiek**

stelt de vraag:

- Wat is de essentie van goed handelen?
- Hoe zijn goede handelingen te onderscheiden van slechte?

Dit is, met andere woorden, de vraag naar **HET GOEDE**

4) Wijsgerige antropologie

stelt de vraag:

- Wat is de essentie van de mens?
- Hoe is de mens te onderscheiden van het niet-menselijke

Dit is, met andere woorden, de vraag naar **HET MENSBEELD**

II. Een karakterisering van de westerse wijsbegeerte door Emmanuel Levinas

"La philosophie occidentale a été le plus souvent une ontologie: une réduction de l'Autre au Même, par l'entremise d'un terme moyen et neutre qui assure l'intelligence de l'être."

Uit LEVINAS, Emmanuel, *Totalité et infini. Essai sur l'extériorité*. Parijs: Le Livre de Poche Kluwer Academic, pp. 33-34.

1) *La philosophie occidentale a été le plus souvent une ontologie:*

De filosofie gaat op zoek naar het zijn van de zijnden; de wijsbegeerte is traditioneel zijnsleer.

2) *Un terme moyen et neutre qui assure l'intelligence de l'être:*

Om de essentie (= het zijn) van iets (= een zijnde) op het spoor te komen, moet je de gemeenschappelijke kenmerken van dat iets met andere, gelijkaardige zijnden opsporen.

Je krijgt inzicht in die gemeenschappelijke kenmerken als je het doel kent van een zijnde.

Het doel zal, met andere woorden, de neutrale midden-term zijn die inzichtelijkheid verzekert.

Een voorbeeld:

Een student is een zijnde.

Om de essentie van een student op het spoor te komen, moet je de gemeenschappelijke kenmerken van deze student met andere studenten opsporen.

Je krijgt inzicht in de gemeenschappelijke kenmerken van studenten als je het doel kent van alle studenten.

Het doel van elke student is om, los van persoonlijke intenties, een diploma te behalen. Het doel is neutraal in die zin dat het voor alle studenten geldt, zonder onderscheid.

Het doel verklaart waarom studenten zich op een bepaalde manier gedragen. Het maakt de activiteiten van studenten inzichtelijk / *intelligibel*; het doel verzekert de intelligibiliteit van hun activiteiten.

3) *L'ontologie est une réduction de l'Autre au Même:*

Het doel dat aan zijnden een essentie verschafft, vernietigt individuele kenmerken van die zijnden, en zorgt ervoor dat alles wat anders of uniek is tot *hetzelfde* wordt herleid / gereduceerd.

Het doel zorgt ook voor een rangorde in *zijnsgehalte*; het doel is een criterium dat bepaalt in hoeverre iets is en in hoeverre iets *niet* is. Als dat criterium daadwerkelijk wordt toegepast, zorgt het voor vormen van auto- en hetero-agressie. In ieder geval creëert het een orde of een structuur (een "vrede") die principieel afhankelijk is van offers.

Traditioneel wordt de rationaliteit die de doelen voor de zijnden vastlegt, en dus ook hun essentie (= hun zijn) bepaalt, "GOD" genoemd (of "goddelijk"). Vandaar dat er ook sprake is van de traditionele ontologie als een "onto-theo-logie".

**III. De westerse onto-(theo)-logie doorheen de tijd: een onveranderlijke structuur met veranderlijke inhoud
 – afhankelijk van de vraag welk goddelijk of transcendent (= overstijgend) principe (als doel) richting ("zin") geeft aan de wereld**

PREMODERNITEIT (Oudheid en Middeleeuwen)

TRANSCENDENT DOEL / ESSENTIE
 vastgelegd door de KERK

RATIO wordt bepaald door de KERK
 (tradities en gezag bepalen denkrichting)

"philosophia ancilla theologiae"

GODSDIENST zorgt voor
 interne (RANG)ORDE / interne VREDE

GODSDIENST maakt onderscheid tussen
 gerechtvaardigd / ongerechtvaardigd geweld

ESSENTIALISME
ZONDEBOK = GOD
ONDERDRUKKING VAN MIMETISCHE BEGEERTE
IN PRINCIPIËLE STANDENMAATSCHAPPIJ

EINDE MIDDELEEUWEN:
 Reformatie en Contrareformatie
 GODSDIENST als bron van
 ONCONTROLEERBAAR GEWELD

MODERNITEIT (Nieuwe en Nieuwste Tijd)

TRANSCENDENT DOEL / ESSENTIE
 vastgelegd door de STAAT

RATIO wordt bepaald door de STAAT
 (het denken toetst tradities en gezag)

"sapere aude"

STAAT zorgt voor
 interne (RANG)ORDE / interne VREDE

STAAT maakt onderscheid tussen
 gerechtvaardigd / ongerechtvaardigd geweld

ESSENTIALISME
ZONDEBOK = STAATSPROGRAMMA
MEER RUIMTE VOOR MIMETISCHE BEGEERTE
IN PRINCIPIËLE EGALITAIRE MAATSCHAPPIJ

EINDE MODERNITEIT:
 Totalitarisme van Hitler en Stalin
 STAAT als bron van
 ONCONTROLEERBAAR GEWELD

POSTMODERNITEIT (na 1945)

TRANSCENDENT DOEL / ESSENTIE
 vastgelegd door INDIVIDU (invloed VRIJE MARKT)

RATIO wordt bepaald door het INDIVIDU
 (waarheidsrelativisme)

"l'existence précède l'essence"

ECONOMIE zorgt voor
 interne (RANG)ORDE / interne VREDE

STAAT maakt onderscheid tussen
 gerechtvaardigd / ongerechtvaardigd geweld

EXISTENTIALISME
ZONDEBOK = INDIVIDUELE NATUUR
VEEL RUIMTE VOOR MIMETISCHE BEGEERTE
IN PRINCIPIËLE MERITOCRATIE

POSTMODERNE PRINCIPES gewaarborgd door
 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens;
 vrijheid van meningsuiting tegen "teveel Kerk" en
 godsdienstvrijheid tegen "teveel Staat"

IV. Een joods-christelijke kritiek op de "Grieks-christelijke" ontotheologie: enkele citaten

Jezus van Nazaret:

Mt 10, 34-36: *"Ik ben geen vrede komen brengen, maar een zwaard. Want Ik ben gekomen om een wig te drijven tussen zoon en vader, tussen dochter en moeder, tussen schoondochter en schoonmoeder; ja, huisgenoten worden vijanden."*

Joh 14, 27: *"Vrede laat Ik jullie na, mijn eigen vrede geef Ik jullie, een andere dan de wereld te bieden heeft."*

Mc 2, 27: *"De sabbat is er voor de mens, en niet de mens voor de sabbat."*

Slavoj Zizek (zie mimetic margins: Slavoj Zizek on Atheism and Christianity):

It is no secret that atheist philosopher, **Slavoj Zizek**, relies quite heavily on René Girard's assessment of Christianity.

Slavoj Zizek refers to **René Girard's** work in the book *God in Pain: Inversions of Apocalypse* and concludes that Christianity, revealing the innocence of erstwhile sacrificial victims, "*[undermines] the efficiency of the entire sacrificial mechanism of scapegoating: sacrifices (even of the magnitude of a holocaust) become hypocritical, inoperative, fake...*" As this sacrificial mechanism is the cornerstone of religious behavior, Christianity thus indeed is "*the religion of the end of religion*" (atheist historian **Marcel Gauchet**). Zizek, still in the aforementioned essay, also briefly explains how Christianity potentially brings to an end the ever-present sacrificial temptation: "*Following René Girard, Dupuy demonstrates how Christianity stages the same sacrificial process [of archaic religion], but with a crucially different cognitive spin: the story is not told by the collective which stages the sacrifice, but by the victim, from the standpoint of the victim whose full innocence is thereby asserted. (The first step towards this reversal can be discerned already in the book of Job, where the story is told from the standpoint of the innocent victim of divine wrath.)*" This assessment of Christianity could also help to understand Dietrich Bonhoeffer's call for a "*religionless Christianity*" (or maybe we should speak of a Christianity *transforming* religion rather than destroying it).

In other words, Christianity is – in a profound sense – one of the main sources of secularization. Secular societies are challenged to build a world without "sacred sacrifices". As Zizek notes, "*the sacred sacrifice to the gods is the same as an act of murder – what makes it sacred is that it limits/contains violence, including murder, in everyday life.*" Precisely because a secular society, heir to the dismantlement of "the archaic sacred" by Christianity, no longer possesses the traditional religious means to contain violence, it has to find other ways to deal with violence, or else destroy itself. Zizek quotes **Jean-Pierre Dupuy** in this regard: "*Concerning Christianity, it is not a morality but an epistemology: it says the truth about the sacred, and thereby deprives it of its creative power, for better or for worse.*" And Zizek continues: "*Therein resides the world-historical rupture introduced by Christianity: now we know [the truth about the sacred], and can no longer pretend that we don't. And, as we have already seen, the impact of this knowledge is not only liberating, but deeply ambiguous: it also deprives society of the stabilizing role of scapegoating and thus opens up the space for violence not contained by any mythic limit.*"

(Quotes from Zizek in Slavoj Zizek & Boris Gunjevic, *God in Pain: Inversions of Apocalypse – [Essay] Christianity Against the Sacred*, Seven Stories Press, New York, 2012, pp. 63-64).

Zizek's understanding of Christianity, in line with Christians like Girard, Chesterton and Bonhoeffer (see below), allows him to criticize the "religious atheism" of people like Richard Dawkins, Christopher Hitchens, Sam Harris and the like. For instance in the clip below:

"**Chesterton's** reading of those famous 'Eli, Eli, lama sabachtani?' ('Father, why have you forsaken me?') is that only in Christianity, and for him this is crucial, God himself becomes for a moment an atheist. And this is so tremendously important for me.

I think far from this fashionable idea that the Christian era is over, you know, all of this Aquarius bullshit, and we are entering a new era... Yes, we are, but I don't like this new era, neo-paganism and so on... I think that today precisely we should stick to this tremendous explosive impact, we are still not ready to confront it, of what Christianity is truly telling us.

This is why I like to say paradoxically that to be an atheist, but don't be afraid, not in the Richard Dawkins – Christopher Hitchens sense, but this authentic atheism in the sense of experiencing the radical absence of any transcendent guarantee (and in this sense, for me, Stalinists, communists, Darwinists are not atheists... no, they always have some higher figure of necessity and so on...), you have to go through Christianity.

My formula is not just that I try to give some atheist reading of Christianity, how God is really meant, that's bullshit, but that only through the Christian experience can you reach the abyss of what I call atheism, which, again, is something much more radical than all the bullshit of Richard Dawkins and so on."

Zizek also explains how Christianity destroys every possible "scapegoat" people can use to escape their own freedom and responsibility. There is no "karma", no "natural necessity", etc. that justifies and explains why people are and behave as they do:

"The only way really to be an atheist is through Christianity. Christianity is much more atheist than the usual atheism, which can claim there is no God and so on, but nonetheless it retains a certain trust into the Big Other. This Big Other can be called natural necessity, evolution, or whatever. We humans are nonetheless reduced to a position within the harmonious whole of evolution, whatever, but the difficult thing to accept is again that there is no Big Other, no point of reference which guarantees meaning."

Dietrich Bonhoeffer (uit een brief van 17 juli 1944 aan zijn vriend Eberhard Bethge):

"We kunnen niet redelijk zijn, als we niet erkennen dat we in de wereld moeten leven, 'etsi deus non daretur'. En dat erkennen wij voor God! God zelf dwingt ons dit te erkennen. Zo brengt onze mondigheid ons tot de waarachtige kennis van onze situatie tegenover God. God doet ons weten dat wij moeten leven als diegenen, die hun leven inrichten zonder God. De God, die met ons is, is de God die ons verlaat (Mc 15,34)! De God die ons in de wereld doet leven zonder de werkhypothese God, is de God voor wiens aanschijn wij staan. Voor en met God leven wij zonder God. God laat zich uit de wereld terugdringen

*tot op het kruis, God is zwak en machteloos in de wereld en juist zo en alleen zo is Hij met ons en helpt Hij ons. In Mt 8,17 staat overduidelijk dat Christus ons niet helpt krachtens zijn almacht, maar krachtens zijn zwakheid, zijn lijden! Hier ligt het wezenlijke verschil met alle religies. Het religieuze in de mens verwijst hem in zijn nood naar Gods macht in de wereld, God is de deus ex machina. De Bijbel verwijst de mens naar Gods onmacht en lijden; alleen de lijdende God kan helpen. **In zoverre kan men zeggen dat de geschetste ontwikkeling tot mondigheid, die afrekent met een verkeerde voorstelling van God, de blik vrijmaakt voor de God van de Bijbel, die door zijn machteloosheid in de wereld macht en ruimte krijgt.**"*

Marcel Gauchet (uit *La Religion dans la Démocratie*, Gallimard, Parijs, 1998):

"Le christianisme est la religion de la sortie de la religion."

Alain de Botton (uit TED-talk: *A kinder, gentler philosophy of success*):

"You know, in the Middle Ages, in England, when you met a very poor person, that person would be described as an 'unfortunate' – literally, somebody who had not been blessed by fortune, an unfortunate. Nowadays, particularly in the United States, if you meet someone at the bottom of society, they may unkindly be described as a 'loser.' There is a real difference between an unfortunate and a loser, and that shows 400 years of evolution in society and our belief in who is responsible for our lives. It's no longer the gods, it's us. We're in the driving seat.

[...]

I'm drawn to a lovely quote by St. Augustine in 'The City of God,' where he says, 'It's a sin to judge any man by his post.' In modern English that would mean it's a sin to come to any view of who you should talk to dependent on their business card. It's not the post that should count. According to St. Augustine, it's only God who can really put everybody in their place. ... In other words, hold your horses when you're coming to judge people. You don't necessarily know what someone's true value is. That is an unknown part of them. And we shouldn't behave as though it is known."

KLASSIEKE "GRIEKSE-CHRISTELIJKE"

GRIEKSE OEDIPUSMYTHE

- * Oedipus overtreedt goddelijke TABOES:
 - hij vermoordt de koning (zijn vader) = "rivaliteit" om machtspositie
 - hij maakt de vrouw (zijn moeder) van een ander tot de zijne = "rivaliteit" om goederen
 - => hij bezet de plaats van een ander en bezit wat een ander toebehoort ("beetenheid")

* GEVOLG = pest-EPIDEMIE als goddelijke straf

* OPLOSSING = OFFER
Oedipus steekt eigen ogen uit en gaat in ballingschap => (tijdelijke) ORDE | VREDE

"JODS-CHRISTELIJKE" EVANGELIËN OVER JEZUS

- * De tegenstanders van Jezus beschuldigen Jezus van rivaliteit om machtspositie

* GEVOLG, volgens de tegenstanders van Jezus = mogelijke EPIDEMIE van (E)WEL

* OPLOSSING, volgens de tegenstanders van Jezus = OFFER
Jezus wordt gehersigd => ORDE | VREDE (?)

"WAARHEID":

- * Jezus is onschuldig ("zondebok")
- * werkelijke motivatie van Jezus' tegenstanders is jaloezie / afgunst

Vergelijk met v.b.:

(1) Meisjesklickeje contra "populaire meisje":
"Ze is een slet, ze verziekt de groepssfeer."

(2) Evangelisch perspectief:

"De andere meisjes zijn jaloers op het populaire meisje."

(1) = liegen om verontschuldiging te rechtvaardigen

(2) = waarheid die de eensgezindheid, de VREDE binnen de groep in vraag stelt